

Policy Brief ปฏิรูปประเทศไทย

แผนกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะคิด และการยอมรับการทำ การเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

1. แนวคิดการทำเกษตรทางเลือก การทำเกษตรทางเลือกเป็นการทำการเกษตรรูปแบบหนึ่ง ที่ไม่ใช่เกษตรเคมีดังที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่เป็นการทำการเกษตรที่เน้นการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และวัสดุคลุมดิน การผสมผสานการปลูกพืชและสัตว์ ลดการไถพรวนและงดเว้นหรือลดการใช้สารเคมีสังเคราะห์ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชให้น้อยลงจนถึงขั้นไม่ใช้เลย การเกษตรทางเลือกจึงเป็นวิธีการทำการเกษตรที่คำนึงถึงรักษาสมดุลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้วิธีการเกษตรธรรมชาติแทนการใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่นั้นได้ยาวนาน

2. สภาพปัญหาการเกษตรด้วยสารเคมีในพื้นที่

สภาพปัญหาการทำการเกษตรด้วยสารเคมีในพื้นที่ตำบลลำพญานับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลต่อสุขภาพเกษตรกรและคนในชุมชน ปัญหานี้สืบทอดมาแต่อดีต การได้ผลผลิตลดน้อยลง รวมถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม น้ำ อากาศ และสัตว์น้ำ ดังจะเห็นได้จากในหน้าน้ำท่วมซึ่งมักพบว่าปลาตายลอยน้ำให้เห็นชัดเจนทุกครั้งเนื่องจากการชะล้างสารเคมีที่ตกค้างในที่ดิน ฯลฯ สาเหตุเพราะเห็นความสะดวก เห็นผลเร็ว การขาดความสนใจของคนในชุมชนเกี่ยวกับการผลิตและบริโภคผักปลอดสารพิษ ทักษะคิดของเกษตรกรต่อการทำการเกษตรไร้สารเคมีแม้ว่าจะเกษตรกรสนใจเกษตรไร้สารแต่ยังไม่เชื่อ ไม่เห็นตัวอย่าง และสาเหตุอื่นๆ ดังคำกล่าวที่ว่า “สาเหตุของการใช้สารเคมีในตำบลลำพญาเยอะ เพราะไม่มีแรงจูงใจเรื่องอันตรายจากการใช้สารเคมีไปกระตุ้น การขาดแกนนำ การรวมกลุ่มเกษตรกรและผู้มีใจรักในการขับเคลื่อนการเกษตรไร้สารเคมีอย่างจริงจังจากภาคประชาชน รวมทั้งการขาดการสร้างแรงจูงใจและความตระหนักในการทำการเกษตรอินทรีย์ให้เห็นว่าสามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิต และมีตลาดรองรับ

*ผู้เขียน ดร.สุชาติ แสงดวงดี สรุปรายงานโครงการวิจัยเรื่อง แผน กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะคิด และการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรตำบลลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม(2554) สืบค้นจากแผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.)

หมายเหตุ ข้อเขียนเป็นทัศนะของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ทางแผนงานนสธ.ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆต่อทรรศนะที่ปรากฏในเอกสารฉบับนี้

อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลลำพญาและผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่ล้วนให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรไร้สารเคมีหากแต่มองว่าเป็นเรื่องยากที่จะขับเคลื่อนด้วยเหตุปัจจัยหลายประการทั้งการขาดแกนนำและการรวมกลุ่มเกษตรกรและชุมชนที่รักในการขับเคลื่อนการทำเกษตรไร้สารเคมี ภาวะหนี้สินของเกษตรกร การเช่าที่ดินมากกว่าเป็นเจ้าของที่ดินเองทำให้ต้องเร่งปุ๋ยเร่งยาเพื่อเพิ่มผลผลิตและใช้ที่ดินให้คุ้มค่า ทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำเกษตรด้วยชีวภาพเนื่องจากต้องรอระยะเวลานานถึง 3 ปี กว่าที่จะเห็นผลที่คุ้มค่า ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชน ก็ยังให้เห็นว่าจำเป็นต้องมีการสื่อสารเพื่อต่อยอดเกษตรกรและคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องต่อไป เพราะที่ผ่านมา การสื่อสารไม่ต่อเนื่อง ไม่มีใครเป็นผู้นำ หรือกระตุ้น หรือให้คำปรึกษาที่ดี มีแค่เกษตรกรตำบลมาประชุมเป็นครั้งคราว และไม่ได้เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติ ทำให้เกษตรกรเริ่มต้นไม่ถูก ขณะที่ผู้นำก็มีภาระงานหลายด้าน ประชาชนควรตั้งกรรมการขึ้นมาดูแลกันเอง จะได้ขับเคลื่อนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกให้เกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. โครงสร้างและระบบการเกษตรในตำบลลำพญา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล และจัดเวทีชุมชนครั้งที่ 1 เพื่อการขับเคลื่อนการทำการเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญา เพื่อร่วมกันวิเคราะห์โครงสร้างและระบบการเกษตรในตำบลลำพญา และหาแนวทางการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญา สามารถสรุปสาระสำคัญของโครงสร้างและระบบการเกษตรในตำบลลำพญา ได้ 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

3.1 ภาวะหนี้สิน สรุปรายงานของการเกิดภาวะหนี้สินซึ่งเชื่อมโยงกับการทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก ได้ 6 ประการ ดังนี้ 1) เกษตรกรตำบลลำพญาทำการเกษตรโดยไม่มีการวางแผนการเพาะปลูกในปริมาณที่เหมาะสมและการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อสร้างรายได้ตลอดทั้งปี 2) เกษตรกรไม่มีการจดบันทึก

ข้อมูลและแยกค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ 3) เกษตรกรไม่ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการหารายได้เพิ่มเติม ขณะรอเก็บเกี่ยวผลผลิต ทำให้ต้องใช้ต้นทุนที่มีอยู่ในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน 4) การกู้เงินหรือเชื่อวัตถุดิบการเกษตร โดยเฉพาะปุ๋ย ยาจากร้านจำหน่ายยาได้ง่าย 5) ดอกเบี้ยที่เกิดจากการซื้อสินค้ามาใช้ก่อนและใช้คืนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ และ 6) ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะ น้ำมัน ค่าจ้างแรงงาน ต้นทุนการผลิต ค่าเช่าที่ดิน ที่สูงขึ้น ซึ่งที่ประชุมมีข้อเสนอต่อวิธีการแก้ปัญหาภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) การให้ความรู้และการปลูกฝังให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือน และการจัดบันทึกค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตรแยกกันเพื่อแบ่งส่วนค่าใช้จ่ายออกจากกัน และทำให้เห็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการทำการเกษตรและการใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต และ 2) การให้เกษตรกรวางแผนเพาะปลูกในปริมาณเหมาะสมและปลูกพืชหมุนเวียนตลอดทั้งปี เพื่อการสร้างรายได้ตลอดปีแทนการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

3.2 ศักยภาพและเป้าหมายการผลิต เมื่อ

พิจารณาศักยภาพการผลิตของเกษตรกรตำบลลำพญา พบว่า เกษตรกรตำบลลำพญามีศักยภาพในการผลิตผลผลิตได้ในปริมาณมาก หากแต่เป้าหมายการผลิต พบว่า เกษตรกรตำบลลำพญามีเป้าหมายการผลิตข้าวและผลิตผลการเกษตรทุกชนิด ได้แก่ ผัก พืชไร่ ไม้ผล เลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ เป็ด ประมง เช่น ปลา และกุ้ง เพื่อการขาย ไม่ใช่เพื่อการบริโภค หรือทำเพื่อกิน เหลือกินแล้วจึงแจกจ่าย และขาย ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้แนวคิดการไม่ใช้สารเคมีในการทำการเกษตรเลยจึงแทบเป็นไปไม่ได้เพราะเกษตรกรไม่ได้บริโภคเอง ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรตำบลลำพญามีเป้าหมายการผลิตที่การขาย ก็คือ การที่ยุทธศาสตร์จังหวัดนครปฐมได้เน้นการผลิตเพื่อส่งออก ไม่ได้มีแนวคิดการผลิตเพื่อบริโภคภายในพื้นที่ ขณะที่เกษตรกรที่ทำนา และปลูกพืชผลการเกษตรอื่นๆ ทำให้ทำการเกษตรจึงเน้นที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ และปลูกตลอดทั้งปี เพื่อหวังขายปริมาณมาก โดยไม่มีการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับทิศทางและแนวโน้มการตลาด แต่ผลิตเหมือนกัน ไม่ได้แบ่ง ไม่มีการแบ่งโซนพื้นที่การผลิตให้ชัดเจน ดังนั้น ในด้านศักยภาพการผลิตพืชผลการเกษตรที่สูงมากในพื้นที่ และเป้าหมายการผลิตเพื่อการพาณิชย์แทนการบริโภค จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยใช้สารเคมีมาก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาด้านปริมาณผลผลิตที่มากขณะที่ราคาขายต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ไม่เพียงพอต่อการใช้

หนี้สิน ทำให้เกษตรกรยิ่งต้องเร่งการผลิตให้ได้เร็วและในปริมาณมากขึ้น

เพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้เข้าร่วมเวทีชุมชนได้เสนอว่าควรมีการณรงค์ปลูกฝังแนวคิดที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนควบคู่กับการขาย และการทำการเกษตรที่เอื้ออาหารต่อผู้บริโภคมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การทำนาข้าวควบหาพันธุ์ข้าวที่ปลูกเพื่อการบริโภคควบคู่กับการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อเป็นสร้างรายได้ หรือการเน้นการผลิตให้มีปลูกผักสวนครัวไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน ควบคู่กับการที่เกษตรกรแต่ละหมู่บ้านและผู้กำกับดูแลเชิงนโยบายในตำบลลำพญาควรมีการจัดแบ่งโซนหรือพื้นที่เพาะปลูกบนพื้นฐานข้อมูลข่าวสารที่รอบด้าน โดยเฉพาะทิศทางและแนวโน้มการตลาด โดยที่ผู้นำโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.แต่ละหมู่บ้าน และเกษตรกรตำบล ควรมีบทบาทในการให้ความรู้และข้อมูลแก่เกษตรกรที่ทันสมัยต่อเนื่องเพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่เพื่อให้เกษตรกรมีข้อมูลสำหรับการวางแผนทำการเกษตรในพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมแทนการทำเกษตรตามกระแส โดยไม่รู้กลไกราคา และด้วยการขาดความรู้ และข้อมูลของเกษตรกร ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการผลิตในปริมาณมากเกินความต้องการของตลาดขณะที่ขายได้ราคาต่ำ และมีต้นทุนการทำเกษตรสูง

3.3 การตลาดสินค้าการเกษตร การตลาดสินค้า

การเกษตรในตำบลลำพญา เน้นการผลิตเพื่อขายโดยผ่านพ่อค้าคนกลางเป็นหลัก โดยที่เกษตรกรตำบลลำพญาจะต่างคนต่างขายสินค้าการเกษตรที่ผลิตได้ในพื้นที่ของตนโดยไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันขายผลผลิตการเกษตรแต่อย่างใด และมีเกษตรกรเพียงบางส่วนที่นำผลผลิตการเกษตรในพื้นที่ไปขายที่ตลาดน้ำซึ่งจะสามารถขายได้เฉพาะวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์เท่านั้น ทำให้ไม่สามารถจำหน่ายสินค้าการเกษตรได้หมด จึงต้องอาศัยวิธีการขายสินค้าการเกษตรโดยผ่านพ่อค้าคนกลางจากปากคลองตลาดซึ่งจะขับรถมารับผลผลิตการเกษตรประมาณสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยนำผลผลิตไปขายก่อนแล้วจึงนำเงินมาให้ในสัปดาห์ถัดไป ทำให้เกษตรกรเองไม่รู้ราคาผลผลิต ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคาผลผลิตและอำนาจต่อรองแต่อย่างใด สำหรับข้าว โรงสีเป็นเหมือนผู้ผลิตและคนกลางแทน ขณะที่บทบาทของพ่อค้าคนกลางหรือผู้รับซื้อข้าวลดลงเป็นการรับจ้างบรรทุกข้าวให้โรงสี แต่ราคาข้าวจะขึ้นกับความชื้นซึ่งโรงสีแต่ละแห่งเป็นผู้กำหนดราคาได้เองจากปัญหาด้านการตลาดข้างต้นจึงเชื่อมโยงกับปัญหาราคาที่ตกต่ำและขึ้นกับพ่อค้าคนกลางนั่นเอง ทั้งนี้ ปัญหาการตลาดข้างต้น มี

สาเหตุจากการที่สมาคมขาดความเข้มแข็ง เช่น สมาคมชวานาขาดอำนาจต่อรอง ตั้งราคาเองไม่ได้ เรียกร้องอะไรจากรัฐบาลไม่ได้ ไม่เหมือนสมาคมไร้อ้อย การขาดการติดตามข่าวสารการเกษตรของเกษตรกรเอง และการขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลลำพญา รวมทั้งบทบาทรัฐบาลในการประกันราคาข้าวและผลผลิต การเกษตร และการควบคุมต้นทุนการผลิตที่จำเป็นเช่น น้ำมัน ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ที่ยังไม่ชัดเจนและจำเป็นต้องมีนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น

ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้เข้าร่วมเวทีชุมชน ได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหา 3 ข้อ คือ 1) การทำให้สมาคมเข้มแข็ง 2) การที่ผู้นำต้องปรับตัวเองและติดตามข้อมูลข่าวสารเพื่อให้มีความรู้มากกว่าเกษตรกร ตลอดจนมีบทบาทในการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร เช่น นโยบายรัฐบาล ข่าวสารการส่งออก ปัจจัยราคา ข้อมูลและแนวโน้มตลาด ฯลฯ ที่ต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนในการทำเกษตรได้อย่างถูกต้อง และเปลี่ยนความคิดมาเป็นการผลิตในปริมาณที่เหมาะสม เพื่อลดค่าใช้จ่าย แทนการคิดว่าทำมากได้มากทำน้อยได้น้อย โดยไม่คำนึงต้นทุนและผลตอบแทนที่คุ้มค่า และการคิดว่าตนเองจำเป็นต้องทำผลผลิตให้ได้ราคาเพื่อขายไม่ได้รับโอกาสเอง อย่างไรก็ตาม การให้ข้อมูลต้องสำเร็จรูปพร้อมใช้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอในหัวข้อศักยภาพและเป้าหมายการผลิต และ 3) การรณรงค์ให้เกษตรกร โดยเฉพาะชวานา ซึ่งมีจำนวนมากในพื้นที่ตำบลลำพญา ให้เปลี่ยนแปลงวิธีการทำนา ด้วยการทำนาผสมผสานการปลูกพืชหมุนเวียน แทนการปลูกข้าวอย่างเดียวตลอดทั้งปี มาเป็นการทำนาข้าวผสมผสานกับปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อเพิ่มรายได้ อำนาจต่อรอง และราคาผลผลิตที่ดี เช่น ทำนาข้าว ผสมผสานกับการปลูกผักสวนครัว เช่น กะเพรา โหระพา ฯลฯ ควบคู่กับการรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของการทำการเกษตรด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เช่น สำหรับนาข้าว ควรรณรงค์ไม่ให้มีการเผาฟาง และการปักดิน ฯลฯ แทนการเผาฟางและการทำการเกษตรที่ต่อเนื่องโดยไม่ปักดิน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ดินเสื่อม และทำให้ได้ผลผลิตน้อย

3.4 การรวมกลุ่มเกษตรกร ปัจจุบันเกษตรกรตำบลลำพญา มีการรวมกลุ่มเพียง 1 กลุ่ม คือ เกษตรกรทำนาตำบลลำพญา หากแต่ การรวมกลุ่มเกษตรกรไม่ได้เป็นไปเพื่อการพัฒนาหรือทำประโยชน์ด้านการเกษตร แต่เป็นการรวมกลุ่มเฉพาะกิจเพื่อวัตถุประสงค์การทำโครงการ ทำให้การทำการเกษตรจึงขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เช่น เกษตรกรบางรายมีการทำน้ำหมักไว้ใช้เอง ทำให้ช่วยลดต้นทุนได้แต่ก็ยังไม่มีทำให้เป็นตัวอย่างชัดเจน เมื่อเชื่อมโยง

เข้าสู่การทำการเกษตรทางเลือกจะเห็นว่า สาเหตุที่เกษตรกรส่วนมากยังใช้เคมีมากกว่าชีวภาพ เป็นเพราะการขาดความเชื่อมั่นเกษตรกรไม่มีความเชื่อมั่นในความรู้ใหม่ ส่วนใหญ่มีความเชื่อเก่า เช่น เคมีดีกว่าชีวภาพ เคมีเห็นผลเร็ว ถ้ามีการระบาดของเพลี้ยกระโดด ชีวภาพจะทันหรือไม่ จริงๆ แล้วต้องใช้ควบคู่กันไป ไม่ใช่ใช้สารเคมีอย่างเดียว เพราะสารเคมีมีข้อเสียตรงที่แพง ตกค้างทำให้ดินเสื่อม แต่ที่ผ่านมา เกษตรกรในพื้นที่ตำบลลำพญาใช้สารเคมีตลอด ทำให้ผู้ที่จะใช้ชีวภาพจึงไม่สามารถทำได้เพราะแมลงจากพื้นที่แปลงข้างเคียงที่ใช้สารเคมีจะมาที่แปลงที่ใช้ชีวภาพ แต่ ถ้าเกษตรกรทำพร้อมกันทั้งหมด ร่วมใจกันทำเหมือนตำบลบางระกำ จะทำให้การทำการเกษตรทางเลือก ลด ละ ใช้สารเคมีมีความเป็นไปได้ ซึ่งสาเหตุที่เกษตรกรตำบลลำพญา รวมกันไม่ได้เพราะที่ผ่านมาเป็นสภาพที่ต่างคนต่างทำและไม่มีใครเริ่มผลักดันการรวมกลุ่มเพื่อประโยชน์ในการทำการเกษตรจริงจัง

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและผู้เข้าร่วมเวทีชุมชนได้เสนอให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรอย่างจริงจัง เนื่องจากการรวมกลุ่มมีความเป็นไปได้เพราะทุกคนอยากเข้ามาแต่ไม่มีข้อมูล และไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร โดยควรเริ่มต้นที่ความร่วมมือร่วมใจกันของผู้นำแต่ละหมู่บ้าน ดังนั้น ถ้าตำบลลำพญา มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการทำเกษตรในพื้นที่อย่างจริงจัง ก็จะทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้เทคโนโลยี จะทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้มาก

4. การเปลี่ยนแปลงด้านการเกษตรจนเป็นระบบที่เข้มขันจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารเคมี จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดเวทีชุมชนครั้งที่ 1 สามารถสรุปสาระสำคัญของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลลำพญาจากอดีตถึงปัจจุบัน จนเป็นระบบที่เข้มขันจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารเคมี ได้ 4 ด้าน ดังนี้

4.1 การเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่ ในสมัยบรรพบุรุษทำนาครั้งเดียว แต่ได้ผลดี โดยเป็นการทำนาดำ พันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นพันธุ์ กข. กินได้ ไม่ได้ใช้ยา ใช้ปุ๋ยมากสักเท่าใด จะมีช่วงทำนาโดยที่เกษตรกรจะทำอาชีพเสริมอย่างอื่นด้วย ราวปี พ.ศ. 2522 อำเภอบางเลนมีการรณรงค์ทำนาหว่านน้ำตม จนถึงยุคปัจจุบันเปลี่ยนจากการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือนมาเป็นขาย เป็นการทำนา 3 หน แต่ก็ไม่มีเงินเหลือเก็บ ให้ทำนาคาก็ไม่มีใครทำ ใช้เครื่องจักรหมด เปลี่ยนสภาพจากการทำนาดำเป็นนาหว่าน แม้แต่วิถีชีวิตชาวนาก็เปลี่ยน สมัยก่อนมีการเอาแขก ลงแรง แต่ปัจจุบันโทรศัพท์เรียกรถไถมาลง มาเกี่ยว ไม่มีมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างเกษตรกรด้วยกัน ต่างคนต่างอยู่ เข้าโรงสีรับได้เลย ทำให้

ต้นทุนเพิ่มขึ้นจากการไม่ได้ใช้แรงงานคน สรุปล การทำเกษตรยุคใหม่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ใช้กำลังคน มาใช้เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงลดกำลังคนทำให้เกษตรกรคนเดียวทำนาเป็นร้อยไร่ได้ ศักยภาพการผลิตดี ประหยัดเวลาแต่ต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น

4.2 การเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่

หมู่บ้านต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อย เปลี่ยนจากสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ สาธารณูปโภค วิถีชีวิตแบบปัจจุบัน ทำให้ค่าใช้จ่ายสูง มีตู้พ่นน้ำ มีการพัฒนาเป็นเมืองมากขึ้น มีการเข้าถึงสื่อมากขึ้น แต่เกษตรกรยังใช้สื่อเพื่อความบันเทิงมากกว่าไม่ได้ใช้เพื่อการหาความรู้และนำความรู้มาปฏิบัติ มีการใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อประโยชน์การเกษตร เช่น การตามราคาตลาด การเรียนรู้และพัฒนาในด้านที่ตนเองสนใจ ซึ่งที่ประชุมเห็นว่า การมีสถานที่สำหรับพบปะ พูดคุยประจำหมู่บ้าน หรือแหล่งพบปะพูดคุยด้านการเกษตร เช่นเดียวกับสภากาแฟ จะทำให้เกษตรกรได้แลกเปลี่ยนความรู้ในการทำการเกษตร แต่ควรมีคนนำและกำหนดเป้าหมายการทำ เพื่อให้เป็นที่พูดคุยเพื่อพัฒนาการทำการเกษตรในตำบลลำพญาจริง ๆ

4.3 การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ที่ประชุมเห็น

ว่า การทำการเกษตรในตำบลลำพญาทุกวันนี้ใช้ต้นทุนการผลิตสูง เพราะเกษตรกรส่วนมากโดยเฉพาะชานนามักเป็นนายจ้างที่จ้างแรงงานหมด ตั้งแต่จ้างรถตี รถเกี่ยว ดำ ตัด ฉีดพ่นยาและสารเคมี เพราะเทคโนโลยีที่เข้ามาอำนวยความสะดวก ทำให้คนหนึ่งคนสามารถทำเกษตรบนพื้นที่ขนาดใหญ่เท่าใดก็ได้ เกษตรกรเลยเช่าที่ดินมากแม้ว่าค่าเช่าแพง เพื่อให้ได้ผลผลิตมากๆ โดยไม่ได้คิดถึงต้นทุนและผลตอบแทนที่ได้ ถ้าลดค่าจ้างแรงงานได้จะลดต้นทุนได้มาก เช่น การไถคราดเอาแรงกัน อะไรที่เอาแรงกันได้กลับไม่ทำ ฯลฯ กล่าวได้ว่า เกษตรปัจจุบันขาดความอดทน จากการใช้เครื่องจักรมากขึ้น ใช้สารเคมี เครื่องจักรกลทำให้ชอบความสะดวกสบาย ประเด็นนี้จึงเป็นสาเหตุของการใช้สารเคมีมากขึ้นเพื่อเร่งผลผลิตให้ได้เร็ว ทันกับค่าเช่าและต้นทุนการผลิตที่หมดไปกับค่าจ้างแรงงานและเครื่องจักรกล

4.4 การลดลงของจำนวนเกษตรกรในตำบลลำพญา

อันเนื่องมาจากค่านิยมใหม่ที่ไม่ต้องการให้บุตรหลานทำการเกษตร เพราะเป็นอาชีพที่เหนื่อย คนรุ่นใหม่ส่วนมากทำงานในโรงงานหมด นอกจากนั้น นายทุนมาซื้อที่ดิน มีบางรายที่เลิกทำเกษตรไปทำงานโรงงาน เพราะมองว่าไม่เหนื่อยและไม่ต้องเสี่ยงกับการขาดทุน ส่วนรุ่นลูกก็ไม่นิยมทำการเกษตรไปทำงานโรงงานมากกว่า มีแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ที่ยังทำอยู่ถ้าหมดคนรุ่นนี้ก็จำนวนเกษตรกรใน

พื้นที่ก็จะยิ่งลดน้อยลง เมื่อเกษตรกร 1 คนดูแลที่ดินในจำนวนมาก ขณะที่การทำเกษตรทางเลือก เช่น เกษตรอินทรีย์ จำเป็นต้องป้องกันด้วยวิธีการทางชีวภาพ มีขั้นตอนมาก ต้องใช้แรงงานคนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสารเคมีที่อำนวยความสะดวกในการทำ 1 วันเสร็จไม่ต้องใช้มาก ทำให้ลดขั้นตอนลงไปเหมาะกับจำนวนเกษตรกรที่มีน้อยแต่ทำเกษตรบนพื้นที่ขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงต้องทำให้ทำการเกษตรทางเลือก โดยเฉพาะการใช้ชีวภาพเป็นเรื่องง่าย สะดวก ลดขั้นตอนเช่นเดียวกับสารเคมี เพื่อให้เหมาะสมกับการทำการเกษตรยุคใหม่

5. สถานภาพการทำการเกษตรโดยใช้/ไม่ใช้สารเคมีของเกษตรกรในหมู่บ้าน สาเหตุที่ทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีและปัญหาที่พบ

จากการศึกษาข้อมูลด้วยการลงพื้นที่สังเกตการณ์การทำการเกษตรในแต่ละหมู่บ้าน และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า เกษตรกรทั้งหมดในพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้านของตำบลลำพญาทำการเกษตรโดยใช้สารเคมี โดยสารเคมีที่ใช้สามารถจำแนกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ยูเรีย ฮอร์โมน ปุ๋ยเคมี และสารเคมีควบคุมหญ้าและกำจัดแมลงศัตรูพืช ประเภทต่างๆ แตกต่างกันไปตามประเภทการทำการเกษตร หากแต่มีเกษตรกรจำนวนหนึ่งให้ความสำคัญกับการปรับสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ชี้หมู ชีวู ชีวู ชีวู ในการทำนา ปลุกผัก และปลุกพืชไร่ ขณะที่ก็มีเกษตรกรบางครอบครัวที่ทำการเกษตรโดยผสมผสานระหว่างการใช้ชีวภาพและสารเคมีอย่างเห็นได้ชัดมากกว่า การปรับสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์เท่านั้น โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่ 1 หมู่ 5 หมู่ 6 หมู่ 8 หมู่ 10 และหมู่ 11 ดังจะเห็นได้จากการนำสารตั้งต้นหรือ สาร พด. ที่ได้รับแจกจากกรมพัฒนาที่ดิน หรือซื้อหัวเชื้อและปุ๋ยชีวภาพจากตัวแทนจำหน่ายสารชีวภาพซึ่งเป็นเกษตรกรในพื้นที่มาทำน้ำหมักชีวภาพใช้ในการทำนา และเพาะปลุกผักตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมดิน การเตรียมพันธุ์พืช การเพาะปลุกและการบำรุงรักษา หากแต่ยังมีจำนวนไม่มากนักและยังไม่ใช้ไม่ครบทุกขั้นตอนการเพาะปลูกอย่างแท้จริง ทำให้สามารถสรุปได้ว่า ยังมีไม่มีเกษตรกรรายใดที่ทำการเกษตรโดยใช้ชีวภาพล้วน ๆ โดยปราศจากสารเคมี เนื่องจากเกษตรกรที่ทำการเกษตรผสมผสานระหว่างชีวภาพและสารเคมีเห็นว่า การทำการเกษตรด้วยวิธีการใช้ผสมผสานกันระหว่างชีวภาพและสารเคมีทำให้না พืชผัก และพืชไร่เจริญเติบโตรวดเร็ว ทันใจ และมีผลผลิตที่ดีมากกว่าเพราะชีวภาพช่วยในการปรับสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ มีธาตุอาหาร ดินร่วนซุย

พืชสามารถหยั่งรากลงไปดินและดูดซึมธาตุอาหารได้ดีขึ้น นอกจากการใช้ปุ๋ยชีวภาพควบคู่กับสารยูเรียทำให้ต้นข้าว พืชผัก เจริญเติบโตรวดเร็ว แข็งแรง ขณะที่การทำการเกษตรโดยใช้ชีวภาพเพียงอย่างเดียว จะช้า ไม่ทันใจ ได้ผลผลิตน้อย และไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เสียไปกับการเช่าที่ดิน ค่าจ้างแรงงานและ ค่าปุ๋ย

จากเหตุผลข้างต้น ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้าน ไม่คัดค้านกับการทำการเกษตรด้วยชีวภาพ และแสดงความเห็นด้วยว่าควรมีการส่งเสริมการทำการเกษตรด้วยชีวภาพในบางขั้นตอนก่อน โดยเฉพาะในขั้นตอนการวิเคราะห์และปรับปรุงสภาพดินให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการลดการใช้สารเคมี โดยเฉพาะปุ๋ยเคมี และสารกำจัดแมลงศัตรูพืชบางชนิดลงไปบ้าง โดยเห็นว่าการเลิกใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนของการทำการเกษตรในช่วงแรกมีความเป็นไปได้ได้ยาก เนื่องจากเกษตรกรเคยชินกับการใช้สารเคมีมานาน ขาดความรู้ในการทำการเกษตรด้วยชีวภาพ และไม่เชื่อมั่นในสารชีวภาพว่าจะสามารถกำจัดแมลงศัตรูพืชได้ทุกประเภท เพราะปัจจุบัน สารเคมีที่ใช้ในการกำจัดแมลงศัตรูพืชของก็ยังไม่สามารถฆ่าแมลงได้ นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่า ปุ๋ยและสารชีวภาพป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืชที่ผลิตขึ้นมาขายโดยบริษัทต่างๆ ยังมีคุณภาพต่ำ ไม่ทัดเทียมกับสารเคมีเนื่องจากได้ทดลองใช้มาหลายครั้งแล้ว ทำให้จำเป็นต้องกลับไปใช้ปุ๋ยเคมีเหมือนเดิม เนื่องจากบริษัทผู้ผลิตมีชื่อเสียงและใช้แล้วเห็นผล ไม่เหมือนกับบริษัทที่ผลิตปุ๋ยและสารชีวภาพ ซึ่งมักไม่รู้จักเท่าใด

อย่างไรก็ตาม ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือการทำการเกษตรทางเลือกของเกษตรกรตำบลลำพญา ยังไม่มีการรวบรวมข้อมูลไว้ และแกนนำผู้ใหญ่บ้านเองก็ไม่ทราบข้อมูลว่า ในจำนวนเกษตรกรทั้งหมดที่ทำการเกษตรมีจำนวนกี่ครอบครัวที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือการทำการเกษตรทางเลือก (การลด ละ เลิกใช้สารเคมี) ซึ่งจากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ และการสอบถามข้อมูลจากเกษตรกรพบว่าเกษตรกรทั้งหมดใช้สารเคมีในการทำการเกษตรและไม่มีการกรบกรายใดที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีเลย หากแต่มีเกษตรกรเพียงไม่กี่ครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านที่เริ่มมีการนำสารชีวภาพมาใช้ควบคู่กับสารเคมี โดยยังไม่มีเกษตรกรรายใดที่ใช้สารชีวภาพเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ เมื่อสอบถามถึงความสำเร็จในการทำการเกษตรด้วยสารชีวภาพครบทุกขั้นตอนพบว่า เกษตรกรทั้งหมดที่ทดลองใช้สารชีวภาพยังมิได้ใช้สารชีวภาพในการทำการเกษตรครบทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง ทำให้ไม่สามารถ

วัดผลสำเร็จของการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีได้อย่างชัดเจน หากแต่มีความคิดเห็นว่าการทำการเกษตรด้วยชีวภาพสักระยะหนึ่งแล้วเห็นว่าได้ผลดีขึ้นดังจะเห็นได้จากการที่เกษตรกรที่ปลูกผักและผลไม้มักกล่าวว่า ชีวภาพทำให้ผลผลิตดีขึ้น ลูกใหญ่ขึ้น ใบใหญ่ งาม และสามารถตัดได้บ่อยครั้งมากขึ้น ส่วนเกษตรกรที่ปลูกข้าว พบว่ามีเกษตรกรบางรายที่ทดลองใช้สารชีวภาพในการทำนาบางขั้นตอน จากตัวแทนจำหน่ายอยู่บ้าง โดยเฉพาะการใช้ชีวภาพในการย่อยสลายฟาง และเห็นว่าทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ ขณะที่บางรายใช้สารชีวภาพผสมกับยูเรีย และเห็นว่าใบข้าวสวยงาม ลำต้นแข็งแรงขึ้น ขณะที่เกษตรกรส่วนมากที่ทดลองใช้สารชีวภาพพบว่าตนเองไม่ประสบความสำเร็จในการใช้สารชีวภาพ โดยให้เหตุผลหลักว่าสารชีวภาพไม่ทันกับโรคแมลงและศัตรูพืชทำให้ต้องใช้สารเคมี เช่นเดิม นอกจากนี้ ยังได้ผลผลิตช้า ไม่รวดเร็วกับการชำระหนี้สิน และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

6. บริบทการสื่อสารแนวคิดการทำการเกษตรทางเลือก หรือการเกษตรลด ละ เลิกใช้สารเคมี

จากการสังเกตการณ์ การพูดคุยกับเกษตรกรในพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า องค์การภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา เกษตรตำบล สำนักงานพัฒนาที่ดิน พัฒนาชุมชนตำบล พัฒนาชุมชนประจำองค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา ยังไม่มีการทำโครงการหรือกิจกรรมรณรงค์ขับเคลื่อนแนวคิดการทำการเกษตรผสมผสานระหว่างชีวภาพและสารเคมี และการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีในพื้นที่ตำบลลำพญาแต่อย่างใด คงมีการจัดกิจกรรมอบรมของบางหน่วยงานเป็นครั้งคราว เช่น การอบรมการทำปุ๋ยหมัก และสารหมักชีวภาพแก่เกษตรกรที่สนใจ โดยศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนสถาพรวิทยา ตำบลลำพญา การปลูกผักปลอดสารพิษในศูนย์เรียนรู้ และการให้ยุวเกษตรกรเดินจำหน่ายในที่ชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานราชการเพื่อเป็นการรณรงค์การบริโภคผักปลอดสารพิษทางอ้อม การจัดอบรมเชิงปฏิบัติของนักศึกษาระดับปริญญาโทเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายจากสารเคมีทางการเกษตร โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา การจัดให้มีหมอดินประจำตำบลเพื่อเป็นตัวแทนของสำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดนครปฐมในการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับการปรับสภาพดินและการแจกสาร พด. แก่ผู้สนใจ การมอบให้แก่แกนนำผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้สื่อสารแก่เกษตรกรในพื้นที่ที่รับผิดชอบโดยสอดแทรกเข้าไปอยู่ในการประชุมประชาคมของ

หมู่บ้านเป็นครั้งคราว การจัดหาไปทัศนศึกษาดูงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ในการจัดพาสมาชิกที่กู้เงินของธนาคารไปศึกษาดูงานโครงการพระราชดำริ เพื่อศึกษาวิธีการลดต้นทุนการเกษตร การสาธิตการทำปุ๋ยและน้ำหมักชีวภาพ และการมีตัวแทนจำหน่ายขายตรงสินค้าชีวภาพโดยเกษตรกรในพื้นที่ในหมู่บ้าน 10 จำนวน 2 ราย เป็นผู้แนะนำสินค้าชีวภาพให้กับเพื่อนเกษตรกรที่สนใจใช้สารชีวภาพอยู่แล้ว ทำให้เป็นช่องทางใหม่ที่เข้ามาช่วยเสริมย้ำการสื่อสารแนวคิดการทำเกษตรทางเลือกไปสู่เกษตรกรในพื้นที่มากขึ้น ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม การทำบทบาทในการสื่อสารแนวคิดดังกล่าว ยังกระจัดกระจาย แยกส่วน ไม่มีความต่อเนื่อง และขาดบูรณาการในการดำเนินงานทำให้เกษตรกรเพียงแต่ได้ฟังข่าวสารอยู่บ้างแต่ไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นอย่างไร เนื่องจากขาดเจ้าภาพหรือหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง รวมทั้งการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลลำพญาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการจัดทำแผนชุมชนและแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา เกษตรตำบล นักพัฒนาชุมชนตำบล นักพัฒนาชุมชนประจำองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยในพื้นที่ตำบลลำพญาทั้ง 2 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยวัดเวฬุวนาราม และสถานีอนามัยวัดลำพญา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แกนนำผู้ใหญ่บ้าน เกษตรกรและปราชญ์ด้านการเกษตร รวมถึงภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในและนอกพื้นที่ตำบลลำพญา ทำให้ไม่เกิดประโยชน์ในการขับเคลื่อนแนวคิดนี้และไม่สามารถวัดความรู้ ความสนใจหรือการยอมรับการทำการเกษตรผสมผสานระหว่างชีวภาพและสารเคมี และการทำการเกษตรด้วยชีวภาพไปสู่เกษตรกรได้

7. แนวทางการแก้ปัญหาการสื่อสารเพื่อการจัดทำแผนกลยุทธ์การสื่อสารฯ ในอนาคต

จากการสังเกตการณ์ การพูดคุยกับเกษตรกรในพื้นที่และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปแนวทางการแก้ปัญหาการสื่อสารเพื่อการจัดทำแผนกลยุทธ์การสื่อสารในการขับเคลื่อนแนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือกในอนาคต จำแนกตามปัญหาหลักของการสื่อสารได้เป็น 4 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการแก้ปัญหาด้านผู้ส่งสาร 2) แนวทางการแก้ปัญหาด้านสาร 3) แนวทางการแก้ปัญหาด้านช่องทางการสื่อสาร และ 4) แนวทางการแก้ปัญหาด้านผู้รับสาร ดังนี้

แนวทางการแก้ปัญหาด้านผู้ส่งสาร มี 2 ข้อ ได้แก่

1. การเลือกผู้ส่งสารที่เป็นนักวิชาการด้านการเกษตรที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกจากภายนอก และภายในพื้นที่ ผสมผสานกันเพื่อสร้างความยอมรับและการสามารถเข้าถึงหรือติดตามผลได้มากกว่าการใช้ ผู้ส่งสารจากภายนอกล้วนๆ หรือจากภายในพื้นที่ล้วนๆ
2. การเลือกผู้ส่งสารที่มีความตั้งใจจริงและจริงจังในการแก้ปัญหาคือทำการเกษตรด้วยสารเคมีในพื้นที่อย่างแท้จริงสามารถให้ความรู้และการให้คำแนะนำปรึกษาที่ครบวงจรตั้งแต่เริ่มต้นจนเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้น

แนวทางการแก้ปัญหาด้านเนื้อหา ควรมีการจัดทำ

เนื้อหาที่ครบถ้วนเพื่อให้ความรู้ที่ชัดเจน แก่เกษตรกร เนื่องจากสามารถทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นและนำไปใช้ในการทำการเกษตรได้จริง โดยเนื้อหาหลักที่จำเป็นต้องสื่อสารมี 6 ข้อ ดังนี้

- 1) ความหมายและประเภทของชีวภาพ
- 2) ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำการเกษตรด้วยชีวภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับอันตรายและโทษภัยจากสารเคมี
- 3) สูตรและวิธีการทำปุ๋ย และสารหมักชีวภาพที่ถูกต้อง
- 4) การทำการเกษตรด้วยชีวภาพที่ถูกต้องในทุกขั้นตอนการทำการเกษตรตั้งแต่การเตรียมดิน การเพาะปลูก การบำรุงรักษา และการเก็บเกี่ยว
- 5) การเปรียบเทียบให้เห็นต้นทุน ผลผลิต และกำไรที่ได้จากการทำการเกษตรด้วยสารเคมีกับการทำการเกษตรผสมผสานระหว่างชีวภาพและสารเคมี และการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี และ
- 6) สำหรับนาข้าว ควรเริ่มจากการรณรงค์การไม่เผาตอซังและฟาง และปรับสภาพดินด้วยสารชีวภาพเพื่อสร้างอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญและเป็นสาเหตุให้มีการใช้สารเคมีในจำนวนมากขึ้นทั้งปุ๋ย และยาฆ่าแมลง

แนวทางการแก้ปัญหาด้านสื่อ กิจกรรมและช่องทางการสื่อสาร มี 11 ข้อ ได้แก่

- 1) เน้นการใช้สื่อบุคคล โดยให้ความสำคัญกับแกนนำผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหลัก ควบคู่กับการหาแกนเกษตรกรในพื้นที่ที่มีความรักในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก
- 2) การจัดทำสื่อประกอบการนำเสนอที่มีภาพเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น
- 3) การจัดทำสื่อเอกสาร เช่น คู่มือ แผ่นพับ หนังสือแนะนำ สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในวัยกลางคน ที่มีความรู้และไม่มีปัญหาทางสายตา เพื่อนำไปดูเพิ่มเติม
- 4) การจัดทำแปลงสาธิตโดยเลือกจากพื้นที่ของเกษตรกรที่รักและสนใจในการทำการเกษตร

5) การปรับปรุงสื่อในชุมชนที่มีอยู่ โดยเฉพาะหออกระจายข่าวที่มีอยู่ในพื้นที่ ให้สามารถทำบทบาทในการเป็นแหล่งให้ความรู้ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรและการทำการเกษตรด้วยชีวภาพอย่างต่อเนื่องทุกเช้าก่อนออกไปทำเกษตร หรือทุกเย็น หลังจากเกษตรกรกลับบ้านแล้ว 6) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือก โดยมีกำหนดเวลานัดหมายที่แน่นอน เป็นประจำ สม่ำเสมอตามประเภทและชั้นการทำการเกษตร 7) การสร้างเครือข่ายการสื่อสารในพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน และเครือข่ายการสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนแนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือกในพื้นที่ตำบลลำพญา 8) การใช้แหล่งชุมชนเป็นช่องทางการประชาสัมพันธ์เพื่อการขับเคลื่อนแนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือก 9) การเปิดแผงขายสินค้าการเกษตรปลอดสารพิษ โดยมีหน่วยงานรับรองความปลอดภัยที่เชื่อถือได้ ควบคู่กับการทำ packaging ที่ดี เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างจุดยืนและการวางตำแหน่ง (positioning) ของตลาดน้ำในการเป็นพื้นที่ขายสินค้าการเกษตรปลอดสารพิษ โดยควรมีการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนเพื่อสร้างความสนใจและความตระหนักแก่ผู้บริโภค นักท่องเที่ยวและการกระตุ้นจิตสำนึกของเกษตรกรและผู้จำหน่ายสินค้าการเกษตรในตลาดน้ำ ให้หันมาสนใจขายสินค้าการเกษตรปลอดสารพิษแทน 10) การใช้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงโรงเรียนสถาพรวิทยา ให้เป็นประโยชน์ในการเป็นศูนย์กลางการฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้และการรณรงค์แนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือกอย่างต่อเนื่องไปสู่ผู้เกษตรกร และเกษตรกรในพื้นที่ตำบลลำพญา 11) พัฒนาศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยที่บุคลากรที่เกี่ยวข้องควรลงมาพบปะพูดคุยกับเกษตรกรเพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือก พร้อมกับเห็นปัญหา โทษภัยจากการทำการเกษตรด้วยสารเคมีล้วน ๆ ซึ่งนับวันจะยิ่งส่งผลเสียหายต่อดิน น้ำ อากาศ มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรมีที่พึ่ง และรู้ว่าจะสามารถขอคำปรึกษาปัญหาการเกษตรได้ที่ใด

แนวทางการแก้ปัญหาด้านผู้รับสาร มี 3 ข้อ ได้แก่

1. การกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการอบรม การไปศึกษาดูงาน ที่ถูกต้อง โดยเน้นคนที่มีใจรักและสนใจการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือกอย่างแท้จริง โดยเริ่มต้นจากกลุ่มที่ใช้อยู่แล้ว และอาจจะมีการประชาสัมพันธ์เปิดรับเกษตรกรที่สนใจ เพื่อให้เป็นแกนนำในพื้นที่ เพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้อง ควบคู่กับการ

เสริมสร้างจิตสำนึกและการนำเทคนิควิธีที่ถูกต้องมาใช้อย่างต่อเนื่อง และ

2. การนำกลยุทธ์การส่งเสริมและสร้างใจแก่เกษตรกร เช่นเดียวกับที่สารเคมีใช้อยู่มาใช้ โดยเริ่มจากการจัดประชุมเพื่อขยายแนวคิดการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีหรือเกษตรทางเลือก การรวมกลุ่มเกษตรกรที่มีใจรักในการทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือเกษตรทางเลือกในแต่ละหมู่บ้าน หรือในกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กัน เช่น การแจกของตัวอย่าง โดยเฉพาะหัวเชื้อ สารตั้งต้นสำหรับทำน้ำหมักชีวภาพ การเลี้ยงอาหาร ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อการประชาสัมพันธ์แนวคิดนี้ในแต่ละหมู่บ้าน โดยควรมีการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม การเลือก แกนนำกลุ่ม การกำหนดบทบาทของแกนนำและสมาชิกกลุ่ม การร่วมกันจัดเตรียมปุ๋ยและ น้ำหมักชีวภาพในพื้นที่ และการกำหนดกิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือการทำการเกษตรทางเลือกที่สม่ำเสมอ

3. การให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรทางเลือก หรือเกษตรที่ลด ละ เลิกใช้สารเคมีแก่ผู้เกษตรกร ซึ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ทดแทนเกษตรกรรุ่นเก่าที่มีอายุมาก และเพื่อนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่พ่อแม่ผู้ปกครองซึ่งเป็นเกษตรกรในพื้นที่ตำบลลำพญาต่อไป

8. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี (เกษตรทางเลือก)

ด้านปัจจัยแวดล้อม

1. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยจากสารชีวภาพ เป็นตัวแปรที่มีอำนาจทำนายการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในภาพรวม ตลอดจนการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ปัจจัยแวดล้อมแทบทุกตัว ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านองค์กรสนับสนุน ปัจจัยจากสารชีวภาพ ยกเว้นปัจจัยอื่น ๆ เป็นตัวแปรที่มีอำนาจทำนายการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ ปัจจัยจากสารชีวภาพ และปัจจัยอื่น ๆ เป็นตัวแปรที่มีอำนาจทำนายการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในอนาคตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านปัจจัยการสื่อสาร

1. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้รับสารเป็นตัวแปรที่มีอำนาจทำนายตัวแปรการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในภาพรวม ตลอดจนการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ปัจจัยการสื่อสาร ได้แก่ ปัจจัยด้านสารเป็นตัวแปรที่มีอำนาจทำนายตัวแปรการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ปัจจัยผู้ส่งสารและปัจจัยด้านสื่อหรือช่องทางการสื่อสารไม่มีอำนาจทำนายตัวแปรการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกในภาพรวม ตลอดจนการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกทั้งในปัจจุบันและอนาคต

9. การจัดทำแผนกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะและการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกแก่เกษตรกรตำบลลำพญา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดเวทีชุมชนเพื่อหาแนวทางการจัดทำแผนกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะและการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกแก่เกษตรกรตำบลลำพญา สามารถสรุปแนวทางการขับเคลื่อนการทำการเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญา ได้ 4 ประการ ดังนี้

9.1 การให้ความรู้ที่ต้องเพื่อสร้างความมั่นใจในการทำการเกษตรทางเลือก เช่น การให้ความสำคัญกับการปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ การย่อยสลายฟางด้วยชีวภาพ การทำเกษตรทางเลือก การทำและใช้ชีวภาพที่ถูกต้อง เพื่อลดการใช้สารเคมีลง

9.2 การปรับความคิดของชาวนาซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลลำพญา ให้เป็นการทำการเกษตรผสมผสาน ให้ทำนามสลับกับผักหรือการปลูกพืชหมุนเวียนในระหว่างรอการเก็บเกี่ยวข้าว เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่ใช่ขายอย่างเดียว แต่มีการใช้ชีวภาพนำ สารเคมีเสริม

9.3 การสร้างแรงบันดาลใจในการทำ ด้วยการสร้างต้นแบบ หาแนวร่วม และทำร่วมกันที่ศูนย์ฯ และการทำแปลงสาธิตในแต่ละหมู่บ้านตามความสนใจและความชำนาญของเกษตรกรพร้อมกัน เมื่อมีจุดเริ่มต้น จะมีคนตามไปดู อย่างน้อยเริ่มจากการเปลี่ยนตัวเองก่อน ด้วยการรวมกลุ่มเกษตรกรที่สนใจทำการเกษตรทางเลือกให้ได้ในแต่ละหมู่บ้าน ด้วยการประชาสัมพันธ์และการรับสมัครผู้ที่สนใจหรือเกษตรกรที่ทำอยู่แล้วเพื่อทำแปลงสาธิต

ประจำหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา และร่วมกันวางแผนดำเนินงาน 4 ด้าน ดังนี้

9.3.1 การวางแผนการผลิต ประกอบด้วย ด้าน ได้แก่ 1) การคัดเลือกชนิดของผักที่จะทดลองทำแปลงสาธิตในแต่ละหมู่บ้าน 2) การกำหนดขั้นตอนการผลิต 3) การจัดหาวิทยากร 4) การจัดบันทึกข้อมูล และการบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำแปลงสาธิต 5) การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 6) การจัดสื่อและคู่มือแสดงขั้นตอนการผลิต และ 7) การติดตามประเมินผล ปัญหาและแนวทางการแก้ไข

9.3.2 การบริหารจัดการกลุ่มและกองทุน ประกอบด้วย ได้แก่ 1) การจัดทำกฎกติกาของกลุ่ม 2) การเลือกประธาน กรรมการ และการรับสมัครสมาชิก 3) การกำหนดบทบาทหน้าที่ของประธาน กรรมการและสมาชิก 4) การกำหนดสถานที่ทำการของกลุ่ม 5) การกำหนดหลักสูตรฝึกอบรมที่จำเป็นสำหรับการทำการเกษตรทางเลือก 6) การบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ เช่น ปุ๋ย สารหมัก และวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ร่วมกัน 7) การวางระบบการบริหารจัดการเงินกองทุน และ 8) การจัดหาแหล่งทุนอื่น ๆ

9.3.3 การวางแผนการตลาด และระบบการรับรองคุณภาพโดยหน่วยงานรัฐ เช่น แผงขายตลาดน้ำ และช่องทางการตลาดอื่น ๆ

9.3.4 การวางแผนประชาสัมพันธ์โครงการให้เป็นที่รับรู้ทั้งภายในและภายนอก เช่น การจัดทำสัญลักษณ์ประจำกลุ่ม การแสดงสาธิตการสีข้าวที่ตลาดน้ำเพื่อสร้างแรงจูงใจในการซื้อ การทำสื่อประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน การเผยแพร่ข่าวผ่านสื่อมวลชน และการจัดงานเปิดตัวแปลงสาธิต ด้วยการจัดนิทรรศการ การเชิญผู้ว่าฯ เขิญสื่อ การจัดแสดงการสีข้าวที่แปลงสาธิต และกิจกรรมอื่น ๆ

9.4 การรณรงค์ให้คนในตำบล ที่มีที่ข้างบ้านว่างอยู่ ให้ความสำคัญกับการลดรายจ่ายด้วยการเริ่มจากปลูกผักสวนครัว ก่อน เช่น กะเพรา โหระพา เพื่อบริโภคในครัวเรือน เปลี่ยนแนวคิดจากการซื้อมาเป็นปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่าย เหลือแจกจ่าย แล้วขยายตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการให้เด็กนักเรียนโรงเรียนสภาพรวิทยาได้ไปศึกษาวิธีการทำที่แปลงสาธิตและนำกลับไปทำที่บ้านพร้อม ๆ กัน

จากข้อค้นพบทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นและแนวทางการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกหรือเกษตรลด ละ เลิกใช้สารเคมี นำมาซึ่งการจัดทำแผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความรู้ทัศนคติและการยอมรับการทำเกษตรทางเลือกไปสู่เกษตรกรตำบลลำพญา ได้ 3 ขั้นตอน สรุปได้ดังนี้

1. แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างกระแสความตระหนักในการทำเกษตรทางเลือก (ลด ละ เลิกใช้สารเคมี) ด้วยสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น สื่อบุคคล ป้ายไว้นิลประชาสัมพันธ์โปสเตอร์/แผ่นพับประชาสัมพันธ์ หอกระจายข่าว ฯลฯ เพื่อส่งเสริมแนวคิดการทำเกษตรทางเลือก (ลด ละ เลิกใช้สารเคมี) เพื่อการบริโภคในครัวเรือน และ เพื่อสร้างความตระหนักในการทำเกษตรทางเลือก ไปสู่เกษตรกรโดยตรง โดยเน้นแนวคิดการผลิตในปริมาณที่เหมาะสม และทำตามกำลังความสามารถเพื่อการดูแลได้อย่างทั่วถึง แนวคิดการทำเกษตรผสมผสานที่เกื้อกูลกันแทนการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

2. แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความรู้และความเชื่อมั่นในการทำเกษตรทางเลือก (ลด ละ เลิกใช้สารเคมี) ประกอบด้วยแผนย่อย 3 แผนงาน ได้แก่ 1) แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการรวมกลุ่มเกษตรกร ด้วยการใช้สื่อบุคคล ป้ายไว้นิลประชาสัมพันธ์ การจัดทำเอกสารจัดตั้งกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกตำบลลำพญา และ แผ่นพับประชาสัมพันธ์กลุ่ม เพื่อสร้างแนวร่วม เครือข่ายการสื่อสารเพื่อการขับเคลื่อนแนวคิดการทำเกษตรทางเลือกไปปรับใช้ในแปลงที่ได้ผล ฯลฯ 2) แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อหาอาสาสมัครทำแปลงสาธิต เพื่อเป็นต้นแบบและตัวอย่างความสำเร็จในการทำเกษตรทางเลือกในแต่ละหมู่บ้าน และ 3) แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความรู้และความเชื่อมั่นในการทำเกษตรทางเลือก ด้วยการจัดชุดทำหลักสูตรฝึกอบรม และสื่อประกอบการอบรม อาทิ พาวเวอร์พอยต์ วีดิทัศน์ การสาธิตและการลงมือปฏิบัติ และการศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นแบบอย่างของความสำเร็จ ก่อนการลงมือปฏิบัติจริงในแปลงสาธิต โดยมีวิทยากรให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่องทุกขั้นตอน (หรือการนำไปปรับใช้ในพื้นที่ของเกษตรกรที่สนใจ)

3. แผนกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างการยอมรับในการทำเกษตรทางเลือก ประกอบด้วยแผนย่อย 2 แผนงาน ได้แก่ 1) แผนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์แปลงสาธิต เพื่อสร้างการยอมรับในการทำเกษตรทางเลือกไปสู่เกษตรกรตำบลลำพญามากขึ้นโดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์ภายใน ได้แก่ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรที่แปลงสาธิต วิทยากรและ

เกษตรกรที่สนใจ การใช้หอกระจายข่าวเป็นสื่อกลางในการบอกเล่าประสบการณ์ตรงของเกษตรกรเจ้าของแปลงสาธิต และการประชาสัมพันธ์ภายนอกด้วยเทคนิคสื่อมวลชนสัมพันธ์ โดยจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์เปิดตัวแปลงสาธิตและกิจกรรมประชาสัมพันธ์ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตจากแปลงสาธิต เพื่อให้สื่อมวลชนมาทำข่าว ปลูกกระแสการผลิตและบริโภคสินค้าเกษตรไร้สารเคมี ตลอดจนเชื่อมโยงแปลงสาธิตสู่แหล่งเรียนรู้และสถานศึกษาดูงานเกษตรทางเลือกแก่เกษตรกร นักเรียนยุวเกษตรกร นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป และ 2) แผนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์การตลาด เพื่อสร้างการรับรู้ในการเป็นตำบลสุขภาพด้านการเกษตรปลอดภัย และการส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรทางเลือก (ลด ละ เลิกใช้สารเคมี) ไปสู่ผู้บริโภคทั้งในและนอกพื้นที่ตำบลลำพญา อันจะช่วยให้เกษตรกรตำบลลำพญาเห็นคุณค่าและยอมรับการทำเกษตรทางเลือก โดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์ภายใน ได้แก่ การสาธิตการสีข้าวปลอดสารพิษ การทำแพคกล้วยน้ำ ้วย ไวน์ล หอกระจายข่าว การเปิดแผงขายสินค้าเกษตรปลอดสารพิษ ด้วยการจัดทำบรรจุภัณฑ์ และโลโก้ โดยมีหน่วยงานภาครัฐรับรอง การทำการเกษตรชีวภาพ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน ที่เชื่อมโยงต่อเนื่องจากการเปิดตัวแปลงสาธิตเพื่อสร้างการรับรู้การจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network) เพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคภายนอกตำบลลำพญา อันจะส่งผลต่อการขยายช่องทางการตลาดที่นอกเหนือจากแผงขายสินค้าเกษตรไร้สารเคมีที่ตลาดน้ำลำพญาเพื่อสร้างแรงจูงใจด้านรายได้ และการขยายผลผลิตจำนวนมากขึ้น เช่น ร้านตอยคำ ภูฟ้า ร้านจำหน่ายสินค้าการเกษตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ บริษัทรับซื้อสินค้าเกษตรปลอดภัยในอนาคต

10. ข้อเสนอแนะต่อการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือก

ในการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญาให้ประสบผลสำเร็จได้ ต้องการองค์ความรู้การทำเกษตรทางเลือก การทำให้เห็นตัวอย่างที่ประสบผลสำเร็จ ความตั้งใจของเกษตรกรและคนในชุมชนอย่างจริงจัง การเน้นให้เกษตรกรผู้ผลิตทำเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือนด้วย ไม่ใช่การผลิตเพื่อขายอย่างเดียว โดย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกที่เริ่มต้นด้วยการลด ละ จนถึงการเลิกใช้สารเคมีในที่สุด 4 ข้อ ดังนี้

1. การบรรจุโครงการขับเคลื่อนการทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีไว้ในแผนชุมชนและ/หรือแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา

2. การปรับความคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลลำพญาให้เห็นความสำคัญของการทำการเกษตรผสมผสาน โดยเฉพาะการทำนาผสมกับการปลูกผัก หรือการปลูกพืชหมุนเวียน ในระหว่างรอการเก็บเกี่ยวข้าวโดยเน้นใช้ชีวภาพนำสารเคมี เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่ใช้การผลิตเพื่อขายอย่างเดียว

3. การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกตำบลลำพญา โดยเริ่มจากเกษตรกรในตำบลลำพญาที่สนใจหรือเป็นเกษตรกรที่ทดลองทำเกษตรทางเลือกด้วยการลด ละใช้สารเคมีอยู่แล้ว และการประชาสัมพันธ์หาแนวร่วมผู้ที่สนใจทำเกษตรทางเลือกที่ลด ละ เลิกใช้สารเคมีอยู่แล้วเพื่อเพิ่มสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกตำบลลำพญาในหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบของตำบลลำพญา เพื่อร่วมกันวางแผนดำเนินงาน ที่สำคัญ 5 ด้าน ดังนี้ 1) การวางแผนหลักสูตรฝึกอบรมให้ความรู้ในการทำเกษตรทางเลือกที่ถูกต้องและครบทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ 2) การวางแผนทำแปลงสาธิต เพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่เกษตรกรในการทำเกษตรทางเลือกที่ลด ละ เลิกใช้สารเคมี 3) การบริหารจัดการกลุ่มและกองทุน 4) การวางแผนการตลาด และระบบการรับรองคุณภาพโดยหน่วยงานรัฐ เช่น แผงขายตลาดน้ำ และช่องทางการตลาดอื่นๆ 5) การวางแผนประชาสัมพันธ์โครงการให้เป็นที่รับรู้ทั้งภายในและภายนอก

4. การรณรงค์ให้คนในตำบล ที่มีที่ข้างบ้านว่างอยู่ ให้ความสำคัญกับการลดรายจ่ายด้วยการเริ่มจากปลูกผักสวนครัว ก่อน เช่น กะเพรา โหระพา เพื่อบริโภคในครัวเรือน เปลี่ยนแนวคิดจากการซื้อมาเป็นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่าย เหลือแจกจ่าย แล้วขยายตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อสร้างกระแสแนวคิดการบริโภคผลผลิตการเกษตรทางเลือกที่ลด ละ เลิกใช้สารเคมีแก่คนในชุมชนไปพร้อมกัน อันจะส่งผลให้เกษตรกรตำบลลำพญาตระหนักถึงการลด ละ เลิกใช้สารเคมีเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเองและผู้บริโภคในที่สุด

5. กำหนดแผนกลยุทธ์การสื่อสารฯ ที่เป็นรูปธรรมองค์รวม และมีการดำเนินการสื่อสารที่ต่อเนื่อง โดยให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมสื่อสาร และร่วมประเมินผล โดยกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารด้านผู้ส่งสาร ด้านสาร ด้านช่องทางการสื่อสาร และด้านผู้รับสาร ดังนี้

5.1 กลยุทธ์ด้านผู้ส่งสาร ใช้กลยุทธ์การเลือกผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของเกษตรกร การเข้าถึงและการติดตามผลการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญาได้อย่างแท้จริง โดยผสมผสานระหว่าง 1) แกนนำเกษตรกรทั้งในและนอกพื้นที่ ได้แก่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในแต่ละหมู่บ้าน หมอдин เกษตรตำบล นักพัฒนาชุมชนตำบล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยในตำบลลำพญา และ 2) นักวิชาการภาครัฐ เอกชน หรือปราชญ์การเกษตรนอกพื้นที่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการทำเกษตรทางเลือก

5.2 กลยุทธ์ด้านเนื้อหา ใช้การจัดทำหลักสูตรการทำเกษตรทางเลือก ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ฯลฯ ที่ครบถ้วน เพื่อให้ความรู้ที่ชัดเจน แก่เกษตรกร เนื่องจากสามารถทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นและนำไปใช้ในการทำการเกษตรได้จริงอย่างต่อเนื่อง โดยเนื้อหาหลัก ได้แก่ 1) ความหมายและประเภทของชีวภาพใหม่ๆ 2) ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำการเกษตรทางเลือกเมื่อเปรียบเทียบกับอันตรายและโทษภัยจากการทำการเกษตรด้วยสารเคมี 3) สูตรและวิธีการทำปุ๋ย และน้ำหมักชีวภาพ 4) การทำการเกษตรทางเลือกและการใช้ปุ๋ยและสารหมักชีวภาพที่ถูกต้องในทุกขั้นตอนการทำเกษตร ตั้งแต่การเตรียม การเพาะปลูก การบำรุงรักษา และการเก็บเกี่ยว 5) การเปรียบเทียบให้เห็นต้นทุนผลผลิต และกำไรที่ได้จากการทำการเกษตรทางเลือกและเกษตรด้วยสารเคมี

5.3 กลยุทธ์ด้านสื่อ การนำกลยุทธ์โฆษณา-ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายสารเคมีมาใช้ โดยเน้นการใช้สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจที่หลากหลาย น่าสนใจด้วยภาพ สามารถสร้างแรงจูงใจ และสามารถลงมือปฏิบัติอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง

5.4 กลยุทธ์ด้านผู้รับสาร ด้วย 1) การกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลักในการอบรม ศึกษาดูงานการทำเกษตรทางเลือกในช่วงเริ่มต้น โดยคัดเลือกจากกลุ่มเกษตรกรที่ใช้อยู่แล้ว มีใจรักสนใจการทำเกษตรทางเลือก เป็นเจ้าของที่ดิน และไม่มีหนี้สิน และ 2) การนำกลยุทธ์การส่งเสริมและสร้างจูงใจแก่เกษตรกรเช่นเดียวกับที่สารเคมีใช้อยู่ เช่น การแจกของตัวอย่าง โดยเฉพาะหัวเชื้อ สารตั้งต้นสำหรับทำน้ำหมักชีวภาพ การเลี้ยงอาหาร การจัดกิจกรรมพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำเกษตรทางเลือก การมีเกียรติบัตรหรือประกาศเกียรติคุณยกย่องเกษตรกรที่เป็นอาสาสมัครทำแปลงสาธิต หรือทำการเกษตรทางเลือกในพื้นที่ ฯลฯ

11. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

11.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลลำพญา สำนักงานเกษตรอำเภอ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนสถาพรวิทยา และ สาธารณสุขตำบลลำพญา ทั้ง 2 แห่ง ควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรทางเลือกตำบลลำพญา และการกำหนดนโยบายการขับเคลื่อนแนวคิดการทำเกษตรทางเลือกในตำบลลำพญาให้เป็นรูปธรรมและอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีโครงการขับเคลื่อนการทำเกษตรทางเลือกตำบลลำพญาแบบมีส่วนร่วมไว้ในแผนพัฒนาตำบล โดยนำแผนกลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมฯ ที่ออกแบบไว้ทั้ง 3 แผนหลัก ดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อสร้างการรับรู้ให้ตำบลลำพญาเป็นตำบลสุขภาวะและเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ/ไร้สารเคมี แก่เกษตรกรคนในชุมชนและบุคคลภายนอก

11.2 รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรมีนโยบายช่วยแก้ปัญหาภาวะหนี้สินของเกษตรกรเนื่องจากภาวะหนี้สินเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการทำเกษตรทางเลือกในช่วงเริ่มต้นที่เกษตรกรต้องรอปรับสภาพที่ดินให้อุดมสมบูรณ์อย่างน้อยเป็นเวลา 3 ปี จึงจะทำให้ผลผลิตการเกษตรที่ได้มีปริมาณและคุณภาพที่ดี นอกจากนี้ รัฐบาลควรกำหนดให้การทำเกษตรทางเลือกตามแนวพระราชดำริฯ เป็นวาระแห่งชาติ และเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล โดยสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ และเทคนิควิธีการส่งเสริมการทำเกษตรทางเลือกที่เป็นรูปธรรม เพื่อการขับเคลื่อนแนวคิดการทำเกษตรทางเลือกพร้อมกันทั่วประเทศ

11.3 หน่วยงานที่มีบทบาทสนับสนุนทุนวิจัยระดับประเทศ อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฯลฯ ควรกำหนดให้แผนงานวิจัยด้านการส่งเสริมการเกษตร เป็นแผนงานหลัก เพื่อการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการทำวิจัยด้านการเกษตรและการส่งเสริมการเกษตรทางเลือกเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาการทำเกษตรทางเลือกอย่างต่อเนื่อง